STATUTES OF THE CULTURAL AND SOCIAL MEETINGS AND THEIR ROLE IN ASSERTING ROMANIAN CULTURAL MOVEMENT IN TIMISOARA. 1867-1918

Alin Cristian SCRIDON
West University of Timisoara

Abstract: The cultural meetings in Timisoara at the end of the XIXth century and the beginning of the XXth century have had as its objective to preserve traditions, habits and spiritual landmarks. For this reason, there were times it was claimed that these events have contributed to the preservation of national conscience and their mother tongue. Through these organizations, the inhabitants from Banat were encouraged read and love the book, but also to appreciate collective values.

Keywords: Timisoara, Cultural associations, Philanthropy, Theology, Social.

Timişoara este un spaţiu unde s-au armonizat obiceiuri, mentalităţi, rituri religioase, practici laice, aparţinând diferitelor naţionalităţi şi confesiuni care au trăit în vatra oraşului de sute de ani. La începutul secolului al XX-lea, din cei aproximativ 1,3 milioane locuitori din Banatul istoric, doar în jur de 500.000 erau români, iar din aceştia, doar 50% ştiau să citească şi să scrie, adică 250.000[1].

Pe acest fond etnico-confesional, *Reuniunile culturale* din Timişoara fondate la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea au avut ca obiectiv conservarea tradiţiilor, obiceiurilor şi a reperelor spirituale. De aceea, nu de puţine ori s-a afirmat că aceste manifestări au contribuit la păstrarea limbii materne. Prin intermediul acestor organizaţii, bănăţeanul a fost îndemnat să citească, să iubească cartea şi să aprecieze valorile colective.

Aceste instituţii, care s-au implicat direct în viaţa timişorenilor au fost organizate în baza unor *Statute* aprobate de autorităţile vremii. Statutele au fost întocmite de cele mai multe ori de intelectualii oraşului, cu grijă şi discernământ din partea autorilor. Apoi, Statutele erau trimise autorităţilor spre a fi aprobate.

Statutele Asociaţiilor au ocupat un loc important în activitatea desfăşurată de Reuniunile cultural timişorene. Stipulau prevederi clare, cu privire la modul de organizare internă a Societăţii, a drepturile şi atribuţiile membrilor şi organelor de conducere. Totodată erau inserate şi principiile de organizare a manifestărilor culturale. Pe de altă parte, Statutele au asigurat şi un cadru de legalitate, de protejare a membrilor faţă de presiunile autorităţilor.

[1] Ioan Munteanu, *Reţeaua şcolară şi ştiinţa de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănăţene*, Editura Mirton, 2007, p. 431 – 432.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

Fără îndoială că aceste organizaţii s-au preocupat, ca activităţile întreprinse să aibe în vedere două elemente fundamentale: educaţia morală şi promovarea culturii.

Asociaţiile prezentate mai jos au contribuit la dinamizarea vieţii sociale şi culturale la începutul secolului al XX-lea în capitala Banatului istoric.

Una dintre cele mai active Asociaţii sociale a fost **„Cercul social din Timişoara – Iosefin”.** Obiectivul Asociaţiei era dezvoltarea vieţii sociale, prin cultivarea elementului patriotic şi a muzicii.[2] S-a remarcat prin interesantele activităţi propuse:

- publicarea de ziare;
- organizarea unor conferinţe unde se citeau lucrările însemnate ale vremii;
- organizarea de serate muzicale;
- organizarea unor festivităţi şi petreceri sociale.[3]

Limba oficială a *Cercului Iosefin* era maghiara[4], iar membrii *ordinari* puteau deveni doar acele persoane care nu aveau o imagine pătată în faţa societăţii timişorene. *Reputaţia morală* figura, de altfel, ca element fundamental în prevederile tuturor societăţilor de cultură din Banatul istoric. *Membrii activi* erau aleşi doar dintre acele persoane care prezentau o educaţie muzicală corespunzătoare şi talent muzical. Prin aderarea la Asociaţie, membrii se obligau să ia parte la şedinţe, să facă propuneri, să voteze, să participle împreună cu familia la petrecerile organizate şi să susţină conferinţe literare.

O altă Asociaţie social renumită în Timişoara era **„Asociaţia Crucea Albă pentru ocrotirea copiilor din Ungaria de Sud (Banatul istoric)**. *Asociaţia Crucea Albă* din Timişoara era una dintre cele mai importante societăţi filantropice din estul Imperiului Austro-Ungar. Fondată în anul 1904, *Asociaţia* va cunoaşte o dezvoltare remarcabilă odată cu preluarea conducerii de către primarul timişorean Telbisz Karoly (16 mai 1909). Culoarul filantropic viza ajutorarea copiilor.[5] Statutule e stipulau între altele:

- asigurarea de ajutor material şi locuinţă pentru mamele sărace în timpul sarcinii şi asigurarea unor condiţii igenice şi optime pentru buna desfăşurare a naşterilor;

[2] Direcţia Judeţeană a Arhivlor Naţioanle Timiş (în contin. D.J.A.N.T.) Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 9/1887, f. 1.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, Dosar 21/1905, f. 1.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

- sprijinirea părinţilor săraci sau a celor care au noi născuţi până când aceştia vor fi capabili să lucreze, iar în cel mai rău caz, găsirea unui loc în centre de plasament sau orfelinate pentru copiii acestora.

- sprijinirea materială, prin achitarea taxei de plasament la orfelinat în cazul în care mama nou născutului doreşte să rămână anonimă.

- diseminarea metodelor moderne de hrănire a noilor născuţi în toate păturile societăţii.

- distribuirea de hrană specială pregătită pentru bebeluşi şi totodată controlul periodic a modului de administrare a hranei;

- tratamente medicale gratuite pentru copiii săraci, administrarea gratuită de medicamente şi hrană dietetică.

- înfiinţarea de spitale de copii şi policlinici;

- în cazul în care era împuternicit de ministerul de interne, asociaţia accepta însărcinarea de a controla periodic centrele de plasament, precum îndeplinirea altor misiuni din sfera orfelinatelor, iar cu acest scop înfiinţarea de comitate speciale împreună cu alte organizaţii etc.[6]

Prin acţiunile întreprinse în Timişoara, Asociaţia s-a remarcat şi sub aspect educativ, contribuind la creşterea nivelului de instruire a populaţiei în privinţa creşterii şi educaţiei tinerei generaţii.

„Asociaţia tipografilor din Ungaria de Sud (Banatul istoric)” activa pe tărâm cultural. *Societatea Tipografilor dun Ungaria de Sud* a implementat numeroase acţiuni caritative împletite cu manifestări culturale. În anul 1910 au fost aprobate Statutele Societăţii care stipulau următoarele obiective[7]:

- ajutorarea în caz de boală, deces sau handicap;

- ajutorarea văduvelor şi orfanilor, a celor trimişi şomeri;

- ajutorarea membrilor proprii bolnavi, precum şi achitatarea cheltuielilor legate de deces;

[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem*, Dosar 24/1910, f. 1-2.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

- ajutorarea membrilor asociaţiei cu handicap;
- ajutorarea văduvelor membrilor decedaţi, precum şi părinţilor membrilor celibatari în cazul în care acesta moare, iar părinţii rămân astfel fără sprijin la bătrâneţe;
- susţinerea financiară şi morală a orfanilor;
- ajutorarea şomerilor şi a pelerinilor cu bani pentru ca aceştia să-şi poată continua călătoria etc.

Fondurile care erau destinate pentru îndeplinirea acestor obiective proveneau din cotizaţii săptămânale, taxa de admitere a membrilor, cotizaţiile proprietarilor de tipografii şi eventualele taxe provenite din moşteniri sau donaţii. Statutele prevedeau ca membrii ordinari să fie selectaţi din comitatele Timiş, Bacs, Bodrog, Torontal, Szoreny, Krasso şi Arad. Puteau fi tipografi, corectori, precum şi alţi specialişti în acest domeniu care puteau demonstra că au colaborat cu tipografiile din Timişoara şi provin din judeţele menţionate mai sus.[8]

Un loc însemnat în cadrul Asociaţiei îl ocupau *membrii onorifici* - erau acei proprietari de tipografii care îşi plăteau taxele sau acele persoane care prin donaţii sau alte fapte excepţionale au dovedit merite speciale.

Statutele Asociaţiei prevedeau ca membrii să plătească în fiecare săptămână suma de 30 de coroane, din care 10 coroane erau destinate ajutorării bolnavilor, 10 coroane pentru văduve şi orfani şi încă 10 pentru şomeri şi pelerini. Noii membrii urmau să plătească suma de 10 forinţi în decurs de 8 săptămâni. Neplata timp de 4 săptămâni atrăgea după sine retragerea din societate.[9]

Timişoara găzduia şi Asociaţii care îşi propuneau ca obiectiv fundamental coordonarea tinerilor aşa cum a fost **„Uniunea Szechenyi din Ungaria de Sud (Banatul istoric)”**. Societatea destinată educării tinerilor, *Uniunea Szechenyi*, implica membrii ei în diferitele probleme sociale; perfecţionarea prin practicarea muncii sociale (art. 1).[10]

Printre obiectivele uniunii, stabilite în Statutul aprobat în anul 1880, menţionăm:

- studierea ştiinţelor sociale;
- organizarea de cursuri şi dezbateri;

[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, f. 3.
[10] *Ibidem*, Dosar 1/1880, f. 1.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

- organizarea de excursii şi călătorii de cercetare;
- contact cu micii întreprinzători şi cu muncitorii din agricultură;
- participare activă la înfiinţarea de cercuri gospodăreşti, de cooperative şi conducerea acestora;
- stabilirea situaţiei muncitorilor din industrie şi sprijinirea fundaţiilor pentru apărarea drepturilor muncitorilor.

Articolul 5 din *Statutele Asociaţiei*- sublinează faptul că uniunea nu este legată în nici un fel de factorul politic şi nici nu intenţionează să dezvolte o activitate în acest sens. Articolul 24 stipula problema cursurilor speciale, care puteau fi conduse doar de persoane specializate în domeniul ştiinţelor sociale invitate de către conducere. Aceste dezbateri se ţineau o dată la două săptămâni; cu ocazia acestor prelegeri erau de faţă doar membrii şi erau organizate de către prim-secretar.

Printre *Asociaţiile* cu caracter social s-a numărat şi **„Asociaţia foştilor colegi de şcoală al Liceului romano-catolic din Timişoara”**. *Asociaţia foştilor colegi de şcoală al Liceului romano-catolic din Timişoara* a luat fiinţă în anul 1890. Societatea şi-a propus ajutorarea elevilor nevoiaşi, dar care aveau rezultate bune la învăţătură. Unul dintre obiective viza susţinerea financiară a absolvenţilor capabili pentru a urma studiile superioare la una din universităţile din Ungaria. Totodată, prin Statute se urmărea menţinerea unor legături permanente între absolvenţi Liceului timişorean. Sumele destinate ajutorului, proveneau din donaţii, din cotizaţiile membrilor şi din colecte.[11]

Pe aceleaşi coordonate s-a axat şi **„Asociaţia absolvenţilor Şcolii superioare reale din Timişoara”**. Scopul asociaţiei, stipulat în statut începând cu prima zi a existenţei – 1894, era pe de o parte de a sprijinii material şi financiar foştii absolvenţi (absolvenţii care plecaseră să-şi continua studiile; absolvenţii cu situaţie materială săracă), iar pe de altă parte întreţinerea relaţiilor dintre foştii colegi ai şcolii superioare reale. În acest scop se organiza în fiecare an, de Sf. Apostoli Petru şi Pavel (29 iunie), în Aula Magna o şedinţă festivă[12].

La cumpăna celor două secole, sportul atrage tot mai mulţi aderenţi în capitala Banatului. Aşa a luat fiinţă **„Clubul de Fotbal din Timişoara”**.

[11] *Ibidem*, Dosar 23/1890, f. 1.
[12] *Ibidem*, Dosar 29/1894, f. 1.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

La începutul secolului XX acest sport devenise un adevărat fenomen în toate oraşele mari ale Europei. Geml Josef în monografia sa despre Timişoara afirma că: *fotbalul nu mai este un sport, a devenit o adevărată pasiune în sângele tinerilor, este atât de întipărită această pasiune încât lovesc imediat cu piciorul orice piatră găsesc pe stradă, ca şi cum aceasta ar fi o minge, iar lovitura ar marca un gol*.[13] Prin urmare, Timişoara, cel mai mare oraş din *Ungaria de Sud* a aderat devreme la acest curent modern.

În 1902 ia fiinţă *Clubul de Fotbal din Timişoara*, sub preşedenţia avocatului dr. Peter Dobroslav şi avea 30 de membrii.

Clubul avea următoarele obiective, aşa cum atestă Statutele de organizare:

- dezvoltarea acestui sport în toate direcţiile;
- asigurarea de condiţii optime membrilor pentru ca aceştia să se perfecţioneze în acest sport;
- încurajarea participării la concursuri prin premierea participanţilor (art. 2).[14] etc.

Limba oficială era maghiara, iar culorile clubului erau roşu-verde. O problemă aparte a reprezentat-o lipsa unui spaţiu adecvat, abia în anul 1913 se amenajează primul teren de fotbal cu bănci şi loje (12 oct. 1913). De la această dată debutează organizarea de meciuri, astfel că începuturile oficiale ale fotbalului timişorean pot fi datate cu anul 1913.[15]

„Asociaţia şahiştilor din Timişoara – Iosefin” a fost înfiinţată în anul 1913. Scopul principal al asociaţiei era practicarea şi răspândirea acestui *sport nobil care îmbogăţea intelectul şi caracterul*.[16]

Astfel, au fost amenajate în incinta *Asociaţiei* mese, table de şah care erau destinate atât membrilor, cât şi invitaţilor. *Asociaţia şahiştilor* organiza constant concursuri, iar câştigătorii lor erau premiaţi din fondurile comune ale Societăţii. Pe lângă aceste aspecte, s-a prevăzut, statutar, editarea unei reviste de specialitate şi coordonarea unei biblioteci cu lucrări în domeniu spre a fi de folos membrilor.

Membru al societăţii putea deveni orice iubitor al şahului cu character ireproşabil care a fost în prealabil propus de un membru cu statut permanent (art. 4). Şedinţele asociaţiei se ţineau în fiecare an în luna mai.

[13] Telbisz Károly, *Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri...,* p. 321.
[14] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 28/1903, f. 1.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, Dosar 19/1913.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

Prin urmare, Asociaţiile prezentate mai sus s-au înscris în realitatea culturală şi socială desfăşurată în capitala Banatului la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

BIBLIOGRAFIE

C. Fonduri arhivistice

Direcţia Judeţeană a Arhivlor Naţioanle Timiş, Timişoara, *Fond Primăria Timişoara* (D.J.A.N.T.);

D. Periodice de la începutul secolului al XX-lea

Controla, Timişoara, 1904;
Délmagyarországi Közlöny, Timişoara, 1900, 1904, 1909;
Havi Közlöny, Timişoara, 1904;
Temesvari Szinpad, Timişoara, 1901, 1902;

E. Lucrări generale

Borovszky, Samu, *Temes vármegye monografiája*, Budapesta, 1911;

Munuteanu, Ioan; Munteanu, Rodica *Timişoara. Monografie*, Editura Mirton, Timişoara, 2002;

Munuteanu, Ioan *Reţeaua şcolară şi ştiinţa de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănăţene*, Editura Mirton, 2007.

Pascu, Ştefan; Zahiu, Ioan; Ţintă, Aurel *Timişoara 700. Pagini din trecut şi de azi*, Timişoara, 1969;

Telbisz, Károly, *Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri müködése alatt elmondott beszédei*, Editura Uhrmann Henrik, Timişoara, 1910.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)

Mulţumiri

Acestă lucrare a fost finanţată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanţat din Fondul Social European, prin programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

BDD-A22085 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:23 UTC)